

מישכמי התורה

הליכות חיים

בס"ד

כיצד יתכן שהמזיז אבן לתומו - מתחייב בנזקיה?!

שאלה

אדם הלך ברשות הרבים, וראה שבאמצע המדרכה מונחת אבן גדולה שניתן להיתקל בה ולהינזק מחמתה. לפיכך הסיטה ברגלו לצד המדרכה, למרות שגם שם עוברים הולכי רגל, אולם מספרם קטן בהרבה מההולכים באמצע המדרכה. כעבור זמן מה, עבר בצדי המדרכה אדם מבוגר שהלך לאיטו והסתכל ישר ולא הבחין באבן, נתקל בה וניזוק קשות.

כעת תובע הניזק את אותו אדם שהזיז את האבן לצד המדרכה, כי מחמתו הגיעה האבן למקום זה ולכן הוא ניזוק. אולם אותו אדם טוען, שהוא לא הניח את האבן הזו ברה"ר, אלא היא היתה שם, ואדרבה הוא הזיזה למקום שפחות אנשים יוכלו להינזק ממנה, ולכן הוא פטור מלשלם.

מה הדין?

תשובה

א. המניח אבן, ברזל או כל תקלה אחרת כמו שברי זכוכית, קליפות פרי וכדומה ברשות הרבים, ונתקלו בה אנשים וניזוקו ממנה או מהקרקע שהייתה מונחת עליה - נחשב מניח התקלה כחופר בור ברה"ר, ועליו לשלם לניזק את נזקו. 1

ב. אדם שראה את התקלה הנ"ל והגביהה בידו לגובה של יותר מטפח כלומר, יותר מ-8 ס"מ, ומטרתו היתה לזכות לעצמו בתקלה, ולבסוף התחרט והחזירה למקומה הראשון - נעשה המגביה מעתה בעל התקלה, ומתחייב לשלם על נזקיה.

אולם אם לא התכוון לזכות בתקלה, אם הגביה אותה בידי פחות משלושה טפחים כלומר פחות מ-24 ס"מ - אינו נחשב בעל התקלה. אבל אם הגביה אותה ממקומה מעבר לכך - נחשב המגביה מעתה בעל התקלה ומתחייב בנזקיה. למרות שלא התכוון לזכות בה, ולמרות שהחזירה אח"כ למקומה הראשון.

ג. אם אותו אדם ראה את התקלה, ולכן הזיז אותה ברגליו למרחק שהינו יותר מ-24 ס"מ, אולם היא נשארה ברה"ר ויכולה להזיק שם. במקרה זה, נעשה מעתה מסלק התקלה ברגליו כבעל התקלה ומתחייב בנזקיה, למרות שלא הגביהה בידו אלא הזיזה ברגלו. ולמרות שלא התכוון לזכות בה, אלא רצה למזער את נזקיה ובמקום שתהיה במרכז המדרכה או הכביש, הסיטה לצד.

נוסיף עוד, שבמקרים שבסעיפים ב-ג, אין הבדל בין אם את התקלה ברה"ר הניח אדם אחר או שהיא הגיעה לשם ע"י הרוח או ע"י גוי שהניחה וברח מהמקום.

ד. תקלה שהייתה מונחת ברחוב, ואדם שעבר לא הבחין בה ותוך כדי הליכתו בעט בה, וכתוצאה מכך היא הגיעה למקום אחר במדרכה או בכביש. במקרה זה, למרות שהזיקה במקומה החדש, פטור הבעט שלא הבחין בה מלשלם על נזקיה.

לפיכך אם במקומה הראשון הניח אותה אדם מסוים - הוא חייב על נזקיה, למרות שהיא הזיקה ברה"ר במקום מרכזי יותר שלא הניחה שם.

לאור החילוקים האמורים בסעיפים: ב-ד. תהיה התשובה בנידון השאלה דנן. 2

מקורות

1. בגמ' בב"ק (נ:) ובמקומות נוספים קבע שמואל כלל: שכל תקלה שאדם מניח ברה"ר - דינה כבור שחייבה התורה את חופר הבור לשלם למי שניזוק מחמתו. ולכן אין הבדל אם אדם ניזוק בגלל שנפל לחלל הבור שנחפר ברה"ר או שקיבל מכה מהתקלה שהונחה ברה"ר. וכך גם נפסקה ההלכה. אמנם כתבו שם התוס' בד"ה ולשמואל וכו', שהחייב תשלומים הינו רק אם ניזוק מהתקלה עצמה או מהקרקע שהתקלה נמצאת עליה, שבמקרה זה גם הקרקע נעשית כחלק מהבור. אולם אם נתקל בתקלה וקיבל מכה מקרקע רה"ר, במקרה זה נחשבת התקלה כגרמא בלבד, ופטור מניח התקלה.

וכך גם פסק הרא"ש, וכמותם הכריע השו"ע בחו"מ (ס"ו תיא, א) וכך סתמו שם הרמ"א והסמ"ע. ואע"פ שלדעת הרשב"א, והנמו"י שם בב"ק, כ"ש שבמקרה זה יתחייב בעל התקלה. וכן הגר"א נראה שנוטה (ס"קה) לדעתם, עכ"פ לדינא לא ניתן לחייב את בעל התקלה אם הניזק הוזק מחמת התקלה מקרקע רה"ר ולא מהתקלה עצמה.

2. ההלכות האמורות בתשובה בסעיפים ב - ד יסודם בדברי רב אשי בב"ק (כט:): ובפי' רש"י והתוס' שם, הגהות אשרי שם (בסוף אות ה) ברא"ש, חידושי הרשב"א, ותוס' שאנץ שהובאו שם בשיטה מקובצת. וכן ע"פ הגמ' בב"ק (י) לגבי בור המתגלגל, בתוספת ביאור נרחב.

כתוב בתורה בפר' משפטים (כא, לד) לגבי חופר בור ברה"ר - "בעל הבור ישלם". כלומר, הניזק יכול לחייב רק מי שהוא מוגדר "בעל הבור" דהיינו - שיהיה בעל התקלה, ואפילו אם אינה עשויה כבור שהניזק נופל לתוך חללה. ולכן עלינו לדון מי נקרא בעל התקלה, וכדלהלן:

א. כל מי שמביא תקלה לרה"ר, ובלעדיו לא יכלו להינזק ממנה - נחשב בעל התקלה. לפיכך אפילו אם הביא ברגליו אבן הפקר

שהייתה מונחת במקום מסתור בו אינה יכולה להזיק, כיון שהביאה במודע לרה"ר, נחשב כבעל הבור.

גדרי בור המתגלגל ברה"ר ע"י אדם

ב. אחרי שראובן הניח תקלה ברה"ר, כדי שהוא לא ייחשב יותר בעל הבור, צריך שאדם אחר יעשה מעשה במודע באותה תקלה, שתהפוך אותו לבעל הבור במקום ראובן. לפיכך אמרו חז"ל: אם השני - לא ראה את התקלה, אלא בעט בה דרך הליכתו והעבירה למקום אחר, במקרה זה, מכיוון שמותר לשני ללכת ברה"ר ואינו צריך להתבונן במה שמונח ברחוב, לפיכך לא נחשבת בעיטתו באבן כסילוק מעשהו של הראשון שפשע כשהניחה ברה"ר, ולכן נשאר הראשון בעל הבור גם במקומה החדש, ומתחייב על נזקיה.

אמנם נחלקו רש"י והתוס' בב"ק (ו) אם האבן הזיקה בעת מעופה, האם פטור השני על נזקיה. מכיוון שהבועט בה הלך כדרכו ברה"ר ובאופן המותר לו, ואינו צריך להתבונן ברחוב מה שמונח שם, לכן סובר רש"י, שהראשון שהניח את התקלה יתחייב לשלם גם באופן הזה על נזקי האבן. אולם התוס', הרא"ש ורוב הראשונים סוברים, מכיוון שכדי שהאבן תזיק בעוצמה כזאת בעת מעופה צריך לבעוט בה בחוזקה, ומעשה זה כשנעשה ע"י אדם נחשב משונה ואינו נחשב דרך ההליכה המקובלת, לכן אפילו אם הבועט באבן לא ראה אותה, אולם מכיוון שבעט בה באופן שלא מקובל שאדם ילך כך ברחוב, חייב הבועט בלבד על נזקי האבן בעת מעופה, וכך פסק השו"ע בחו"מ (ס"ו תיא, ג). אבל גם לתוס' ולשו"ע שם (סעיף ו) לאחר שהאבן תנוח במקומה החדש - נשאר הראשון שהניחה כבעל התקלה, כי בעיטת השני באבן כזה שלא ידע מקיומה, אינה מסלקת את הראשון מבעלותו על התקלה.

הגבהת תקלה המונחת ברה"ר כדי לזכות בה

אולם אם השני כשעבר ברה"ר - ראה את התקלה, והגביה אותה בידי או שהזיזה ממקומה ברגליו, ישנם מקרים שבמעשהו הוא סילק את מעשה הראשון, וכעת הוא נעשה בעל התקלה. וישנם מקרים שהראשון נשאר עדיין בעל התקלה וכדלהלן:

א. אם השני הגביה אותה בידו כדי לזכות בה, אפי' אם אח"כ התחרט והחזירה למקומה הראשון, במקרה זה מספיק שיגביה את התקלה טפח כלומר - 8 ס"מ, כדי שמעשהו ייחשב מעשה קנין, ונחשב מעתה בעל הבור וסילק בזה את בעלותו של הראשון על התקלה.

ואע"פ שרש"י סובר שקנין הגבהה מועיל רק אם מגביהים ג' טפחים, ועיין בשו"ע חו"מ (ס"ו קצח, ב) ובמפרשי שם. אולם ישנו חילוק מהותי בקנין הגבהה אם קונים חפץ מבעליו או שקונים אותו מההפקר. כלומר, אם אדם רוצה לקנות חפץ מחבירו ע"י קנין הגבהה, שם הקנין צריך לעשות שתי פעולות א - לעקור תחילה את בעלותו של הראשון מחפצו, ואח"כ להכניסו לרשות הקונה. לפיכך סובר רש"י, שאם יגביה הקונה את החפץ פחות

מג"ט, נחשב הדבר שהחפץ עדיין מונח במקומו הראשון מדין לבוד שמחברו למקום שהיה בו, ואין במעשה הגבהת הקונה הוצאת החפץ מרשות המוכר. לכן צריך להגביהו ג"ט כדי להוציאו מרשות בעליו, וע"י כך יכנס החפץ לרשות הקונה.

משא"כ אם החפץ הינו הפקר, כמו כל תקלה שנמצאת ברה"ר שהמניחה מפקירה, וכ"ש אם הרוח הביאה אותה לשם, במקרה זה מאחר והקנין הגבהה צריך לעשות רק פעולה אחת כלומר - להכניס את התקלה לרשות המגביה, ואינו צריך לעקור את הבעלות על החפץ מבעליה, בנידון זה סובר גם רש"י בב"ק (כ"ט): שמספיק שיגביה רק טפח כדי לקנותו. ולכן לאחר שקנאו - נחשב המגביה מעתה בעל הבור, ועליו מוטל החיוב לסלק את התקלה מרה"ר. ולפיכך אם פשע והחזירה לרה"ר - רק השני מתחייב בנזקיה.

הגבהת תקלה המונחת ברה"ר כשאינו רוצה לזכות בה

אולם אם כשהגביה לא התכוון לזכות בה, במקרה זה כל זמן שלא הגביהה ג"ט - לא זכה בה, מאחר ולא רצה לקנותה בהגבהתו. ולכן אם התקלה הונחה ברה"ר ע"י אדם אחר - נשאר הראשון בעל התקלה. ואם הרוח הביאה אותה - היא נשארת הפקר.

ואם השני הגביה אותה ג"ט, למרות שלא התכוון לזכות בה, במעשהו נחשב שסילק את החפץ ממעשה הראשון, כי בגללו פקע החיוב מהראשון לסלק את תקלתו, למרות שהתקלה עדיין מזיקה ברה"ר, ולכן עשתה התורה את השני מעתה כבעל הבור וחייבה אותו על נזקיו. ולפיכך אם יחזירה לרחוב - השני יתחייב בנזקיה.

כמו כן אפילו אם הרוח הביאה את התקלה לרה"ר, ולא הניח אותה שם אדם אחר, בכל זאת מכיוון שהתורה רוצה שלא יהיה חפץ שמזיק ברה"ר, לכן ע"י הגבהתו ג"ט מרה"ר - החפץ עקר בכך את חיבורו מדין לבוד ממקומו הראשון, ונחשב השני מעתה בעל התקלה.

בעט בכוונה בתקלה המונחת ברה"ר

לפיכך כתב שם בהגהות אשרי, שאין הבדל כיצד נעשית עקירת החפץ ג"ט ממקומו כדי להפוך את השני לבעל התקלה. כלומר, בין אם הוא הגביהו ג"ט, ובין אם בעט בו במודע והרחיקו ממקומו ג"ט, בשני המקרים הרי לא התכוון השני לקנות את החפץ, ולמרות זאת אמרה התורה, שמכיוון שעקר וסילק את התקלה ממקומה ואין לה מרחק של לבוד שיחברה למקומה הראשון, לפיכך מסלק התקלה נחשב מעתה בעל הבור החדש ועליו מוטל החיוב לסלקה מרה"ר.

לכן אפילו אם כוונת הבועט היתה לטובה כלומר, למזער את הנזק שיכול להיגרם אם התקלה תהיה במרכז המדרכה, שבמקרה כזה ישנה סבירות גדולה שהרבה אנשים יכולים להיתקל בה, לבין אם היא תהיה בצד המדרכה שמעטים האנשים שיכולים להיתקל בה, למרות זאת, מכיוון שבעיטתו בכוונה באבן למרחק של ג"ט ויותר הפכה אותו לבעל התקלה, לכן חיובו לסלק לחלוטין את התקלה מרה"ר שלא תזיק, ואם השאירה ברה"ר - יתחייב בנזקה.

צורת התפילה והסנגוריה על בני ישראל, שרצויה לפני הקב"ה

"ויגש אברהם ויאמר, האף תספה צדיק עם רשע" וגו' (יח, כג)
 במדרש רבה בראשית (מט, ט) מבואר בהרחבה את בקשת אברהם מהקב"ה, שלא ישחית את סדום כדלהלן: רב יהודה ב"ר סימון אומר: שאברהם אמר לקב"ה, שיש בהחרבת סדום חילול ה'. מכיוון שכל שופט בארץ אם ירצה לעשות עוול, יש שופט אחר שימנע זאת ממנו. אבל מאחר ולקב"ה אין מי שיכול למנוע ממנו את מעשיו, נמצא שיכול לעשות עוול במשפט ללא כל הגבלה, וזה חילול ה' גדול.

רב אדא אמר, שאברהם אמר לקב"ה, שמכיוון שנשבע שלא יביא מבול לעולם, א"כ אם הוא מפרש את דבריו, שרק מבול של מים אינו מביא אבל מבול של אש הוא כן מביא, בכך הוא מחלל את שבועתו בעיני הבריות, שאומרים שזאת הערמה על השבועה.

רב לוי אמר, שאברהם אמר לקב"ה, שאם הוא ידון במידת הדין את אנשי העולם למרות שיש להם יצר הרע - אי אפשר לעולם שיתקיים. ולכן רק אם ידון את אנשי העולם במידת הרחמים, העולם יוכל להתקיים. לפיכך שירחם על אנשי סדום וידונום במידת הרחמים.

והנה כתוב שם במדרש, שהקב"ה לא ענה לו ישירות על טענותיו, אלא קרא עליו את הפסוק בתהילים (מה, ח) "אהבת צדק ותשנא רשע - על כן משחך אלוקים... שמן ששון מחברך" כלומר, בגלל שאהבת לצדק את בריותי ומאנת לחייבן, לכן בעשר דורות שמנח עד אברהם לא דיברתי עם אף אחד מהם, אלא רק אתך, ולמרות שהיו ביניהם גם כן צדיקים ע"כ.

כיצד סינגר אברהם על סדום

והנה אם נתבונן בדברי רבותינו במדרש, וכן ממה שכתוב בתורה נבחין, שאברהם אבינו לא ניסה להסביר או לפרשן את מעשיהם של אנשי סדום, והסכים עם הקב"ה שהם נהגו ברשעות ובאכזריות. אלא שמסיבות אחרות שאינן קשורות למעשיהם, הוא טען שצריכים לחוס עליהם. מאחר ויש בכך חילול ה', וכן שנראה בעיני בני האדם שיש כאן עיוות המשפט. ומוכח מדברי הקב"ה, שדווקא צורת תפילה וסנגוריה כזאת הוא אוהב לשמוע. ואדרבה הוא הגדיר את תפילתו - אהבת לצדק את בריותי. וזאת למרות שאברהם לא אמר שום מילה טובה על אנשי סדום.

כיצד סינגר משה רבינו על בני ישראל לאחר חטא העגל

בצורה דומה היתה גם תפילת משה רבינו אל הקב"ה, לאחר שבני ישראל חטאו בחטא העגל, ורצה הקב"ה לכלותם כמבואר בפ' כי תשא (לב, י-י). והתפלל משה לקב"ה שימחל להם, כי אחרת יהיה חילול ה' בעיני מצרים ושאר אומות העולם. כי יאמרו, שאין

בכוחו להילחם מול שלושים ואחד מלכים ששלטו בארץ ישראל. וכן שהקב"ה יזכור להם מה שנשבע לאבותיהם: אברהם, יצחק ויעקב, להנחיל לבניהם את הארץ, ולהרבות את זרעם.

ובמדרש רבה שם (מג, ד) מובאות טענות נוספות שאמר משה לקב"ה: אמרת לי בסיני "אני ה' אלוקיך". אלוקיכם - לא נאמר, אלא - אלוקיך בלשון יחיד. כלומר, רק אותי הזהרת שלא לעשות פסל ולא אותם, ואני הרי לא עשיתי פסל. ועיין שם טענות נוספות מהסוג הזה. וגם שם נאמר על משה את הפסוק במשלי (טז, יד) "ואיש חכם יכפרנה" כלומר, הקב"ה אוהב את צורת התפילה של משה לסנגר על בני ישראל. ולכן נאמר בתורה שם (פסוק יד) "וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו".

הצורה הרצויה של התפילה על הזקוקים לישועה

נמצאנו למדים, שכדי לסנגר על בני אדם, ובפרט על בני ישראל, בין על הכלל, ובין עבור יחידים, ולבקש בשבילם ישועה מחמת הסנגוריה, אסור לפרשן את מעשי אותם בני אדם לטובה ובצורה מסולפת. כי מלבד שבמקרים רבים יש שקר בדברים אלו, והקב"ה כולו אמת. יש בכך גם כעין כפירה ר"ל במשפטי ה', שכאילו המתפלל אומר לקב"ה, שהוא לא פירש טוב את מעשיהם של החוטא או של החוטאים, ולכן טעה בהחלטתו ר"ל. אלא לעולם משפטי ה' אמת צדקו יחדיו, והקב"ה אוהב שמתפללים ומסנגרים על בניו ובפרט על היהודיים שירחם עליהם מסיבות צדדיות שאינן קשורות כלל לחוטאים ולמעשיהם, ובתנאי - שהדברים שיאמרו לפניו יהיו אמתיים. כשם שאברהם ביקש רחמים וחנינה על אנשי סדום כדי שלא יהיה חילול ה', ומהטעמים הנוספים שהוזכרו לעיל בשם המדרש. וכך גם משה ביקש רחמים וחנינה על בני ישראל לאחר חטא העגל, כדי שלא יהיה חילול ה' או בגלל השבועה או השכר הרב שמגיע לאבותיהם עבור מעשיהם הטובים, כמבואר בהרחבה שם בדברי רש"י (לב, יג) וע"ש.

כיצד סינגר גדעון על אנשי דורו

באופן דומה מצאנו גם בספר שופטים (ו, יא-יג) אצל גדעון שנעשה שופט על ישראל. וכאשר התגלה אליו מלאך ה' בזכות מצוות כיבוד אב שעשה, ואמר לו: "ה' עמך גבור חיל". ענה לו גדעון: "בי אדני, ויש ה' עמנו, ולמה מצאתנו כל זאת וכו'". ומבואר שם ברש"י, וברד"ק ע"פ מדרש תנחומא בפ' שופטים, שגדעון ענה למלאך, שהקב"ה צריך לעשות להם ניסים בזכות אבותינו שהוציאם ממצרים, ממה נפשך. אם אבותינו היו צדיקים - א"כ שבזכותם יושיע אותם הקב"ה כעת מידי הפלישתים שמרעים להם. ואם הם היו רשעים, ולמרות זאת הוציאם הקב"ה ממצרים מבלי להתחשב במעשיהם, א"כ גם כלפיהם ינהג כך. ובגלל דברים אלו זכה גדעון שמיד נגלה אליו הקב"ה ואמר לו: "לך בכוח זה שסינגרת על בני, והושעת את ישראל".

כלומר, אע"פ שבדורו של גדעון היו רוב היהודיים עובדי עבודה זרה, ואפילו בבית שלו אביו גידל ופיטם במשך שבע שנים בהמה לע"ז,

